

כל כסף שישלמו עבורו. מאי ניהו, מהו הדבר שניתן לומר עליו ששודה כל מחיר? הוי אומר: דבר שאין לו אונאה. כלומר, קרקעות, שלא נאמר בהם דין "אונאה", שאם מכר אדם קרקע במחיר גבוה מערכה האמיתי או נמוך ממנו, אף אם היה ההפרש ביותר משישית, המקח קיים, ואין המוכר או הלוקח יכולים לחזור בהם מהמקח, וכמו כן אין הם צריכים להחזיר את הדמים היתרים. וזה הפירוש ש"שוים כל כסף", שכל מחיר שנתנים עבורן, זהו שווין, ואין מחזיר לו את היתרה.⁽²⁵⁾

שואלת הגמרא: עדיין כיצד משמע שהכוונה דוקא לקרקעות? הרי "עבדים" ו"שטרות" נמי,⁽²⁶⁾ גם הם, אין להם דין אונאה, ואם כן, אף העבדים ושטרות "שוים כל כסף" שישלמו עבורם?

ולכן מבארת הגמרא פירוש אחר: אלא, אמר רבה בר עולא: "שודה כסף", משמעו דבר הנקנה בקנין כסף, והיינו קרקעות.⁽²⁷⁾

אך עדיין קשה, כיצד משמע שהכוונה דוקא לקרקעות? הרי עבדים ושטרות⁽²⁸⁾ נמי, גם הם

הטלית שהיא הזיקה את פרתו. אלא, שמיין אותה בדמים. שמים את הנזקין לפי ערך הדמים, ומי שהזיק יותר ישלם את ההפרש.⁽²²⁾

הרי דברי ברייתא אלו הם כפי ששינו במשנתנו.

שינו במשנה: שווה כסף.

והגמרא מביאה ברייתא המפרשת את דברי המשנה:

דתנו רבנן: "שוה כסף" שאמרה המשנה, מלמד, שאין בית דין נזקקין לתביעת נזיקין, לגבות מהמזיק את תשלומי הנזק, אלא אם כן יש למזיק נכסים שיש להן אחריות [קרקעות],⁽²³⁾ שניתן ליפרע מהם. אבל, אם קדם נזק ותפס מטלטלין של המזיק, בית דין גובין לו מהן את תשלום הנזק.⁽²⁴⁾

הגמרא מפרשת מדוע נקראים קרקעות "שוה כסף":

אמר רב ברייתא: "שוה כסף", מלמד שאין בית דין נזקקין אלא לנכסים שיש להן אחריות.

מאי משמע? כיצד "שוה כסף" מתפרש לקרקעות?

אמר רבה בר עולא: "שוה כסף" פירושו דבר השווה

זה שלא יגבה ביתומים מגוף המזיק, אלא רק ישומו בדמים. ראה שם.

22. צריך ביאור, מה היה הסלקא דעתך שיטול גוף המזיק יותר ממה שהזיק? וכתב הנמו"י "דלא בא אלא לומר, שאף על פי שכ"א שווה דמי מה שהזיק בדקדוק, אין הנזק יכול ליטלו בלא שומת ביד, שהמזיק יכול לעכב שלא יטול אלא בשומת ביד". וראה שם, שזו היא הכוונה במה שאמרה המשנה "שום כסף", שאף אם נראה שהנזקין שוין, לא אמרינן יצא זה בזה בלא שומא.

ובתוס' רי"ד פירש, שמדובר באופן שבאותו מעשה הוזקו הפרה והטלית זה בזה, "ואתא לאשמועינן, דאף על גב דבשעה שהזיק, הוזק כל חד וחד, לא אמרינן יצא נזק בנזק. מה דליכא למשמע משני שוורים שחבלו זה בזה". והיינו, כיון שבמעשה אחד הוזקו שניהם, לכן היינו אומרים שבי"ד לא יודקו לדין זה, קמ"ל. [וראה כן נמי במאירי].

23. "נכסים שיש להם אחריות היינו קרקעות, שאחריות כל אדם הלווה והנושה בחברו עליהן לפי שקיימין ועומדין לפיכך נסמכין עליהן" [רש"י קידושין כו א]. הגמרא תפרש מיד למה קרקע נקרא "שוה כסף".

24. כך פירש רש"י. ומשמע שאם לא תפס ואין לו קרקעות, לא יודקו לתביעת הנזיקין. והקשה הש"ך סימן תי"ט סק"ב, שאמנם למסקנא הגמרא מעמידה שמדובר ביתומים, אך קשה על הסלקא דעתך כיצד אפשר היה לפרש דבגלל שאין לו קרקע יפטר מלשלם. ועוד, שאם כן, לא שבקת חיי לכל בריה,

שכל מי שלא יהיה לו קרקע יזיק לבריות ויפטר מלשלם. ועוד, דלעיל [ט א] הגמרא שואלת בפשיטות שאם אין לו, ודאי יתן לו טובין, ומשמע שלא עולה על הדעת לומר שלא יצטרך המזיק לשלם כלל [האחרונים כתבו ליישב קושיא זו, שלעיל מדובר לפי המסקנא כאן].

לכן מפרש הש"ך, שכוונת הברייתא בסלקא דעתך היא, שאין נזקקין לגבות מהמזיק אלא קרקעות אף על פי שהמזיק רוצה לשלם מטלטלין. ואולם פשוט, שאם אין קרקעות, שחייב לשלם ממטלטלין.

25. יש ראשונים הסוברים שבקרקע אין כלל אונאה, אולם התוס' סוברים שביותר ממחצה יש אונאה גם בקרקעות, ופירשו ש"שודה כל כסף" הוא לאו דוקא אלא הכוונה יותר ממטלטלין.

26. מוכר שטרי חוב לחברו, כדי שהקונה יוכל לגבות לעצמו את החובות הכתובים בהם. וראה בהערות על התוס' הערה 28 מה שכתבנו בשם בית הלוי.

ומכאן מוכח שהשטרות הן בדין גוביינא, ונחלקו בזה הפוסקים ראה בשו"ע סימן ק"א סעיף ה' ובש"ך שם וב"תומים".

27. דמטלטלין אין נקנין בכסף אלא במשיכה [ראה ב"מ מז ב].

28. רש"י כתב דשטרות דנקנות בכסף לא אתפרש היכא. ובתוס' כתבו שלא גורסים "שטרות" והרשב"א כתב שאם

נקנין בקנין כסף.⁽²⁹⁾

אלא, אמר רב אשי: "שוה כסף" משמעו, דבר שהינו רק בגדר "שוה כסף", בו בלבד ישלם המזיק, ולא כסף עצמו. והני כולהו, כסף נינהו. העבדים והשטרות וכן כל המטלטלים הם בגדר "כסף" ולא "שוה כסף". כי דבר המיטלטל ממקום למקום קל להמירו לכסף, שיכול להביאו למקום שיש לו ביקוש, ולמוכרו שם, ולקבל עבורו כסף. מה שאין כן קרקע, הקבועה במקומה. לכן הקרקע נחשבת רק כ"שווה כסף", ואילו כל המטלטלין, כיון שקל להמירם, הרי הם נחשבים כ"כסף".

אך מקשה הגמרא סתירה מברייתא אחרת לברייתא זו:

רמי ליה [הקשה סתירה בין שתי ברייתות], רב יהודה בר חנינא לרב הונא בריה דרב יהושע: תנא, שנינו בברייתא זו: "שוה כסף", מלמד שאין בית דין נזקקין אלא לנכסים שיש להם אחריות. אין בית דין נזקקין לגביית תשלום נזיקין אלא מקרקעות בלבד.

והתניא, ומאיך, בברייתא אחרת שנינו: נאמר "כסף ישיב לבעליו", ודורשים "ישיב" לרבות שוה כסף ואפילו סובין, שניתן לפרוע תשלומי נזיקין מכל דבר המיטלטל, ואפילו מן ה"סובין". הרי שתשלום הנזיקין נעשה אף ממטלטלין.⁽³⁰⁾

ומתרצת הגמרא: הכא, במאי עסקינן, בברייתא המפרשת את משנתנו שלא גובים אלא מקרקעות, מדובר בה ביתמי, כשהמזיק מת, ובאים לגבות את תשלום הנזק מהיתומים, באופן כזה אין גובים אלא

רק מקרקעות שהניח להם אביהם, ולא ממטלטלין, על אף שהיו של אביהם.⁽³¹⁾ ואולם הברייתא המרבה אפילו סובין, מדובר בה כשהמזיק קיים, שאז ניתן לגבות אף מן המטלטלין.

שואלת הגמרא: אי ברייתא זו מדברת ביתמי, אם כן, אימא סיפא, האומרת: אם קדם ניזק ותפס מטלטלין, בית דין גובין לו מהן.

אי מדובר ביתמי, אמאי [למה] בית דין גובין לו מהן? הרי הדין הוא שאין המטלטלין של היתומים משועבדים לתשלומי חובות אביהם?

ומתרצת הגמרא: כדאמר רבא אמר רב נחמן [בכתובות פד ב] שאף על פי שלא מועילה תפיסה של בעלי חוב ממטלטלין של יתומים,⁽³²⁾ מכל מקום, תועיל התפיסה כשתפס מחיים, כשתפסו הבעל חוב עוד בחיי האב. והכא נמי, כאן גם, בברייתא האומרת שאם קדם ניזק ותפס, בית דין גובה לו מהם, נפרש שמדובר כשתפס הניזק מחיים של אביהם.

שנינו במשנה: שווה כסף בפני בית דין.

הגמרא מבארת מה כוונת המשנה, ומה היא באה להשמיענו:

"שוה כסף בפני בי דין", פירושו, שקרקעותיו של המזיק יהיו [ברשותו] בפני בית הדין. ובא למעט, פרט למזיק, המוכר נכסיו לאחרים, וכילה את המעות שקיבל תמורתם, ואחר כך הולך לבית דין לדון בתשלום הנזק, שאין הבית דין גובין מן הקרקעות שבידי הלוקחות.

למטלטלי, כשם שאין יכול לדחותו אצל בינונית ויבורית, שאם כן הורע כוחם.

31. רש"י בב"מ פירש כיון שמעיקרא לא עליהם סמך וכו'. ואולם כאן כתב רש"י "דאיכא למימר לאחר מיתת אביהם קנאום". וראה במאירי שכתב "אף באותם שהיו מאביהם בודאי. ואף על פי שמדברי גדולי הרבנים אתה למד הפך הדברים, דרך שיטפה כתובה, שאפילו נתברר שהיו של אביהם, אינם משועבדים". ובאמרי בינה דיני הלואה סימן ב' כתב שרש"י רק בא לפרש למה הבעל חוב לא סומך על מטלטלין, משום שיכולים לומר, לאחר מיתת אביהם קנאום. ומה שאין כן בקרקעות, שאין יכולים לומר, דמחזקינן להו בחזקת אביהן.

32. רבא אמר לדברי רבי עקיבא שם, וראה שם ברש"י ותוס' מה שנחלקו בביאור קושיית הגמרא.

גורסים כן יש לפרש שנקטו "שטרות", אגב אונאה שהוזכר בו עבדים ושטרות.

29. בתוס' תלמיד ר"ת הקשה: אמאי לא ידע רבא דמצוי תלמודא למפרך ליה הכי כדפריך לעיל גבי אונאה וכו'". ומתרץ, איכא למימר, דגבי אונאה חשיב ליב פירכא דהא גבי קנין קרקע כתיב בהדיא "שדות בכסף יקנו" ולהכי קרי ליה מתניתין "שוה כסף", אבל עבדים דאתו מדרשא, לא.

30. ממה שכתוב בהדיא בתורה שמשלם "כסף" לא נתקשה, כי הבין שמדובר רק כשאין כסף [ע"פ תוס'].

והקשה הפנ"י, למה לא פירש ש"ישיב אפילו סובין" היינו כשיש לו קרקעות אך המזיק רוצה דוקא לתת מטלטלין. ומתרץ, כי אי סלקא דעתך שאין שעבוד הניזק על מטלטלין מזיק, לא היתה הסברא נותנת שיכול לדחותו ממקרקעי

גם אם יבואו לאחר מכן עדים ויעידו אף הם על חיובו, הוא פטור כ"מודה בקנס".⁽³⁷⁾

שואלת הגמרא: הניחא, פירוש זה עולה יפה, למאן דאמר, לשיטת רב, הסובר⁽³⁸⁾ שמודה בקנס ואחר כך באו עדים, אכן פטור. אלא [אבל] למאן דאמר, לשיטת שמואל הסובר שמודה בקנס ואחר כך באו עדים, חייב, מאי איכא למימר? מה יש לומר שהמשנה באה להשמיענו, הרי אי אפשר לפרש שהמשנה באה למעט את המודה בקנס ואחר כך באו עדים, שהוא פטור?⁽³⁹⁾

משיבה הגמרא: סיפא איצטריך ליה. מה שכתבה א-ט המשנה "על פי עדים", לא הוצרכה זאת אלא כדי להשמיענו את ההמשך, "על פי עדים שהם בני חורין, ובני ברית", ובאה המשנה להשמיענו באומרה "בני חורין" כי רק על פי עדים בני חורין תתקבל עדות לחיוב נזקין, למעוטי עבדים כנענים. ובאומרה "בני ברית" כונתה למעוטי עובדי כוכבים. שעבדים ועכו"ם פסולים לעדות.⁽¹⁾

והגמרא מפרשת למה הוצרכה המשנה למעט את שניהם:

ותמהה הגמרא: שמע מינה, האם נשמע מכאן שאם ליה אדם כסף מחברו, ומכר את נכסיו [קרקעותיו] לאחר ההלוואה, בטרם פרע את חובו, ואחר כך בא המלוה לבית דין לדון עם הלואה על גביית החוב, אין בית דין גובין לו, למלוה מהלואה, מהן, מהקרקעות שמכר הלווה?! והרי הדין הוא שבא המלוה וגובה מן הלקוחות, ואם כן, גם במזיק שמכר את נכסיו, יגבה הניזק מן הלקוחות!⁽³³⁾

ולכן, הגמרא מפרשת אחרת את המשנה: אלא, כוונת המשנה שאמרה "ובפני בית דין", היא לומר, שדיני נזיקין שחיובם הוא מטעם קנס, צריך שידונו דוקא "בפני בית דין מומחין",⁽³⁴⁾ ובאה למעט פרט לבית דין הדיוטות, שלא דנים דיני קנסות.⁽³⁵⁾

שנינו במשנה: "על פי עדים בני חורין", שיעידו לפני בית דין על הנזק שהמזיק הזיק.

והגמרא מפרשת מה באה המשנה להשמיענו:

"על פי עדים" פירושו, שנודע לבית הדין רק מפי עדים, פרט למודה בקנס, ואחר כך באו עדים, שהוא פטור. שאם הודה המזיק לפני בית דין על חיובו בתשלום שחייבה התורה מטעם "קנס",⁽³⁶⁾ הרי

בשליחותם של הסמוכים. וראה כן נמי ברבנו פרץ שכתב "דמיירי לענין ד' אבות דבמתניתין, כדאמרינן לקמן פרק החובל [פד א], כל ששמין אותו כעבד, אין גובין אותו בבבל".

36. ראה לעיל ה א הערה 1 בהגדרת קנס וממון.

37. דין מודה בקנס לומדים מהפסוק "אשר ירשיעון אלהים" [בית דין], פרט למרשיע עצמו. ובגמרא לקמן עה א מובא, שהמודה בקנס ואחר כך באו עדים, שהוא פטור, לומדים זאת מפסוק אחר "אם המצא תמצא בידו", ודורשים: "המצא" בעדים, "תמצא" בדיינים, פרט למרשיע את עצמו.

38. לקמן עד ב עה.

39. אף על גב דשמואל סובר שם שנחלקו בזה תנאים מכל מקום לא מסתבר שהיא כנגד סתם משנה [שיטמ"ק].

1. וכתב הרא"ש, הטעם שהיה צורך להשמיענו שהם פסולים לעדות נזיקין משום דסלקא דעתך אמינא שלענין נזיקין ראוי להאמין לכל אדם, כדי שישתלם לניזק דמי נזקו. והרמב"ם פ"ח מהל' נזקי ממון הי"ג כתב: שלא תאמר, הואיל ואין מצוין באורוות הסוסים וברפת הבקר וגדרות צאן אלא העבדים והרועים וכיוצא בהן, אם העידו שבהמה זו הזיקה את זו, שומעין להם, ואם העידו קטנים או נשים שאדם זה חבל את זה סומכין עליהן, אין הדבר כן, אלא אין מחייבים לעולם ממון

33. כך פירש רש"י. והתוס' הקשו, לשם מה אמרה הגמרא "שמע מינה". והרי ממה נפשך, אם סובר המקשן שנזקין, שהם מלווה הכתובה בתורה הוי ככתובה בשטר, אם כן, היה לו להקשות ממתניתין [ב"ב קעה ב] שמלוה בשטר גובה ממשועבדים. ואם סובר שלא הוי ככתובה בשטר, אם כן, באמת אין גובין ממשועבדים.

ובפני יהושע כתב לפרש דהוה אמינא כי מה שגובה ממשועבדים זה רק כשהניזק או המלוה הקדימו והיתרו בלוקח שלא יקנה את שעבודם, אבל אם שתקו עד שהלה כבר כילה את מעותיו [דייק כן מלשון רש"י], בזה לא יגבו, שלא יפסידו הלקוחות. וזה מקשה הגמרא "שמע מינה", כי פשיטא לן שאף בכ"ג גובה.

והתוס' פירשו דהוכחת הגמרא היא שדעת משנתנו ש"שעבודא לאו דאורייתא" יקשה על הסוברים ששעבודא דאורייתא. ראה בבאוריים על התוס'.

34. כלומר "סמוכין", שקיבלו "סמיכה", רשות לדון מדיינים אחרים שאף הם נסמכו על ידי "סמוכים", סמוך מפי סמוך, עד משה רבנו [ראה ברמב"ם סנהדרין ס"ד]. ושאינם סמוכים נקראים "הדיוטות".

35. והרא"ש כתב לפרש עוד, שמן התורה דיני ממונות בעינא מומחים אפילו בנזקי אדם באדם ונזקי אדם בשור, אלא מפני התקנה, שלא ירבו גולנים וחמסנים, אפילו הדיוטות דנים, בגדר "עבדינן שליחותיהור", שהדיינים ההדיוטות כאילו דנים

א. אמר רב יהודה אמר רב, וכן תנא דבי רבי ישמעאל, וכך גם שנינו בברייתא שנשנית בבית מדרשו של רבי ישמעאל: אמר קרא [במדבר ה ו] בעניין הנשבע לשקר על כפירת ממון, שחייב להביא קרבן אשם: "איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם... ואשמה הנפש ההיא". התורה כללה את כל חטאות האדם, וכתבה "איש או אשה", ובכך השווה הכתוב אשה לאיש לכל עונשים שבתורה. שהאשה חייבת בעונש כאיש, ואנו למדים מכאן שמוזהרת האשה אף על מצוות לא תעשה שיש בהן עונש מלקות או כרת.⁽³⁾

ב. דבי רבי אלעזר תנא, בברייתא שנשנית בבית מדרשו של רבי אלעזר שנינו: נאמר בתחילת פרשת משפטים, העוסקת בדיני ממונות: "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם", "לפניהם", היינו לפני כלל ישראל, אנשים ונשים, השווה הכתוב אשה לאיש לכל דינין, דיני הממון שבתורה,⁽⁴⁾ ובתוכן דיני נזקין שהאשה חייבת כאיש.

ג. דבי חזקיה ורבי יוסי הגלילי תנא, בברייתא שנשנית בבית מדרשם של חזקיה ורבי יוסי הגלילי שנינו: אמר קרא [שמות כא כט] לגבי חיוב כופר בשור מועד [שהרג אדם שלוש פעמים], "והמית איש או אשה, השור יסקל, וגם בעליו יומת", השווה כאן הכתוב אשה לאיש לכל מיתות שבתורה, דהיינו, השווה הכתוב את דין האשה שהומתה לדין האיש שהומת לכל סוגי המיתות שבתורה. דהיינו, בין הומתה האשה על ידי שור שהרג את האשה, שחייב

וצריכא, הוצרכה המשנה להשמיענו גם פסול העבדים וגם פסול העכו"ם.

דאי אשמעינן, אם היתה משמיעה רק את דין עבד, שפסול לעדות נזיקין, היינו אומרים, שרק עבד פסול משום דאין לו יחס, שאין ילדיו מתייחסים אחריו. אבל נכרי, דיש לו יחס, שילדיו מתייחסים אחריו, אימא לא. היינו אומרים שאינו פסול לעדות,⁽²⁾ לכן השמיעתנו המשנה שאף העכו"ם פסול לעדות.

ואי אשמעינן, ואם היתה המשנה משמיעה רק לגבי נכרי שפסול לעדות, היינו אומרים, שרק נכרי פסול, משום דלא שייך [אינו מחוייב] במצוות. אבל עבד כנעני, דשייך במצוות, שמחוייב במצוות שהנשים חייבות, אימא לא, היינו אומרים שאינו פסול לעדות. צריכא, לכך הוצרכה המשנה למעט את שניהם.

שנינו במשנה: והנשים בכלל הנזק, שאם הזיקו אף הן חייבות לשלם.

שואלת הגמרא: מנא הני מילי, מנין לומדים כן שאף הנשים בכלל הנזק?

והגמרא מביאה שלש ברייתות המלמדות על כך שדיני האשה שוים לדיני האיש, והברייתא האמצעית מלמדת זאת לגבי דיני ממון:

3. ב"תורת חיים" כתב, שהלימוד הוא מהיתור של "מכל חטאת האדם", כי אם לא באה התורה אלא ללמדנו שאשה חייבת גם בחומש ואשם, היה מספיק לומר "איש או אשה כי ימעלו מעל", ואם כן, "מכל חטאת האדם" למה לי, אלא הוא בא להקיש אשה לאיש לכל עונשין שבתורה, ו"עונשין" כולל עונש מיתה, מלקות, וקרבן. וראה בהערה 6 בשם ה"תורת חיים".

4. מרש"י משמע שהלימוד הוא ממשמעות המילה "לפניהם", שכולל את כולם. ובתורת חיים ביאר שהכתוב "ואלה המשפטים" כולו מיותר, שהיה יכול לומר "וכי תקנה עבד עברי", שהרי בתחילת הפרשה לעיל נאמר "ויאמר ה' אל משה, כה תאמר אל בני ישראל". אלא ודאי להקישא הוא בא, להשמיענו שאיש ואשה שווין לכל המשפטים, ולכן כתיב "לפניהם", ולא "לפני בני ישראל".

על פי עדים, עד שיהיה עדים הכשרים להעיד שאר עדיות. וראה עוד בפירוש המשניות לרמב"ם: שהוצרך למעטם, לפי שיעלה על הדעת שנוותר ונקל בעדות הנזיקין לרוב מאורעיהם ולמיעוט מה שיודמן שיהיה עליהם עדים כשרים, לפי שהכאות בין האנשים ובין הבהמות גם כן רוב היותם במעמד עמי הארץ ועבדים ועכו"ם, לכן הודיענו שלא יקבלו הבי"ד אלא עדים כשרים.

והרא"ש הביא לפרש עוד שבא להשמיענו שאף אם שור של נכרי נגח שור של ישראל אין דנין אותו אלא בעדים כשרים.

2. ראה בחזון יחזקאל פ"א ה"ב: למעוטי עכו"ם — דאילו עבד, אין לו יחס, וזרעו אינו מיוחס אחריו, דכתיב 'שבו לכם פה עם החמור, עם הדומה לחמור', וכל קניניו וחילו זרעו אינו מתייחס אחריו כמו בחמור, אדם כזה לא חש לעצמו ואינו מקפיד על בושתו, לכן אינו נאמן. אבל עכו"ם, שזרעו מתייחס אחריו, חס הוא על כבוד משפחתו ואינו משקר, לכן קא משמע לן שעכו"ם נמי פסול.

היינו אומרים כי דוקא **איש דבר מצווה**, איש שחייב בכל המצוות, **אין**, כן חייבתו התורה שיביא כפרה.⁽⁷⁾ אבל **אשה**, **דלאו בת מצוה**, שאינה חייבת בכל המצוות כאנשים,⁽⁸⁾ **לא** חייבתה התורה שתביא כפרה.

ואי אשמעינן הני תרתי, ואם היתה התורה מלמדת רק לגבי כפרה ולגבי דינין,⁽⁹⁾ היינו אומרים שדוקא באלה השוותה התורה אשה לאיש, **הכא משום כפרה**, כאן משום שתהיה לאשה כפרה, **והכא משום חיותא**, וכאן משום שהוא צורך חייה. **אבל לענין קטלא**, לענין שור ההורג את האשה שבעליו משלם כופר, היינו אומרים **איש דבר מצוה הוא**, דוקא על הריגת איש שחייב בכל המצוות, ובהריגתו ביטלו מקיום מצוות אמרה תורה **שמשלם** בעל השור **כופר** על הריגתו. אבל על הריגת **אשה** שאינה מחויבת במצוות כאיש, **לא**, אין חייב בעל השור לשלם את הכופר.

ואי אשמעינן כופר, אם היתה התורה מלמדת רק שחייבים על הריגת אשה כאיש, היינו אומרים **משום דאיכא איבוד נשמה**, כיון שיש כאן איבוד נשמה החמירה התורה. אבל **הני תרתי**. אבל לענין שני הדינים האחרים **דליכא איבוד נשמה** שאין בהם איבוד נשמה, **אימא לא**, הייתי אומר שהנשים לא הושוו לאיש. **צריכא**, לפיכך הוצרכה התורה ללמדנו שהאשה כאיש בכל שלושת דינים אלו.

שנינו במשנה: **הניזק והמזיק בתשלומין**, הניזק והמזיק שניהם משתתפין בתשלום [כפי שיבואר בהמשך].

בעליו כופר כמו שחייב כופר אם המית שורו איש, ובין אם אדם הרג את האשה, שחייב עליה מיתה, כשם שחייב על הריגת האיש.⁽⁵⁾

הגמרא מבארת למה היה צורך להשוות את האשה לאיש בשלושה מקומות:

וצריכי, צריכים אנו את שלושת הדרשות, ואין אפשרות ללמוד מאחת מהן לגבי השאר.

דאי אשמעינן קמייתא, אם התורה היתה מלמדת רק את הלימוד הראשון, שהשווה הכתוב אשה לאיש לענין עונשין, היינו אומרים: **התם**, שם, שמדובר לענין הנשבע לשקר על כפירת ממון שעליו להביא קרבן לכפרה, **הוא דחס רחמנא עלה**, חסה עליה התורה להשוותה לאיש, ותתחייב בקרבן **כי היכי דתהוי לה כפרה**, כדי שתהיה לה כפרה.⁽⁶⁾ **אבל לגבי דינין** [דיני ממון] היינו אומרים: רק **איש**, שהוא **בר משא ומתן**, שדרכו לעסוק במשא ומתן, **אין**, אכן, נאמרו דינים אלו לגביו. אבל **אשה**, שאין דרכה להתעסק במשא ומתן **לא**, אין דינים אלו נוהגים בה.

ואי אשמעינן דינין, ואם היתה התורה מלמדת רק את הלימוד השני לענין דיני ממון שנוהגים אף בנשים, היינו אומרים שרק לגבי זה השוותה התורה את האשה לאיש, **כי היכי דתהוי לה חיותא**, כדי שיהיו לה חיים. כלומר, שאם לא היו הדינים נוהגים לגביה, לא היו חייה חיים, כי הכל היו גוזלים ממנה, והיא היתה גוזלת אחרים והכל היו פורשים ממנה. **אבל** לענין **כפרה**, שאם נשבע לשקר על כפירת ממון עליו להביא קרבן לכפרה וכן לשאר עונשין,

6. וכתב **התורת חיים**: הא דקאמר "חס רחמנא עליה דתהוי לה כפרה", לאו בקרבן לחודה איירי, אלא בכל עונש איירי, מיתה או מלקות וקרבן, דכל עונש שבתורה כפרת עון הוא, וכיון דהאשה בת עונשין כמו האיש, ממילא שמעינן מינה דאשה מוזהרת נמי על כל העבירות כמו האיש. וראה שם עוד מה שמפרש בדברי הגמרא.

7. הנחלת משה פירש את ההוה **אמינא**, שאשה, כיון שאינה עוסקת בתורה ובמצוות היא אינה יודעת את חומר העבירה, ולכן די לה בתשובה.

8. שהרי פטורה ממצוות עשה שהזמן גרמא [ראה **תוס'** בקידושין לה ב].

9. **בתורת חיים** כתב, שהפירוש אילו היה כתוב אחד מהם, ד"מחד מינייהו לא אתיא, אבל מתרווייהו אתיא במה הצד,

5. **בתורת חיים** פירש אף בזאת, שהדרשה היא מיתורא דקרא. כי אם בא הכתוב ללמדנו לחייב גם על נגיחת האשה, הרי כתיב אף ברישא "כי יגח שור את איש או את אשה", ועליה קאי ההמשך "ואם שור נגח הוא והמית". אלא ודאי, להקישא אתא, לאקושי אשה לאיש לכל מיתות שבתורה, שחייבין גם עליה מיתה או גלות כמו על האיש.

וכתב **הרשב"א** דלא שמעינן מכאן את דין האשה שהרגה אנשים אחרים, שחייבת מיתה כמו איש ההורג, דהא קרא הכי כתיב "והמית איש או אשה", ומשמעות הפסוק אין אנו שומעים אלא רק את דין האשה שהומתה. אלא, ממקום אחר שמעינן לה, ואיני יודע מהיכא! ואפשר, מדכתיב לגבי איש שהרג אדם "מות יומת הרוצח", דכל היכא דלא כתיב "איש", אחד האיש ואחד האשה במשמע, אלמא אשה שהמיתה חייב כאיש. עד כאן לשון הרשב"א וראה עוד בתוס' שאנץ.

יזיק, ולא היה עליו לשומרו, ורחמנא הוא דקנסיה, אלא שהתורה קנסה אותו שישלם חצי נזק, כי היכי דלנטריה לתוריה, כדי שיוסיף שמירה על שמירתו הרגילה.⁽¹³⁾

ועתה הגמרא מנסה להוכיח ממשנתנו שחצי נזק הוא חיוב ממון:

תנן במשנה: הניזק והמזיק שניהם משתתפים בתשלומין.

בשלמא למאן דאמר פלגא נזקא ממונא, דברי המשנה מובנים לפי רב פפא הסובר שחצי נזק הוא חיוב ממון, ומעיקר הדין כיון שלא שמר היה עליו לשלם נזק שלם, היינו דשייך ניזק בתשלומין, בזה נחשב שהניזק "משתתף" בתשלומין, בכך שהוא מפסיד תשלום חצי נזק שהיה ראוי לו לקבל, והמזיק משתתף בזה שמשלם חצי נזק. אלא למאן דאמר פלגא נזקא קנסא, לדעת רב הונא הסובר שחצי נזק הוא חיוב קנס, במה משתתף הניזק בתשלומין? והרי השתא, דלאו דידיה שקיל, הרי אפילו חצי הנזק שהוא מקבל זה "אינו שלו", כלומר, שלא היה מגיע לו מעיקר הדין, אלא קנס הוא שקנסה תורה את המזיק, ואם כן, וכי בתשלומין איתיה?! האם יתכן לומר שהוא "משתתף" בתשלומים?!

ואם כן, ממשנתנו האומרת שהניזק משתתף בתשלומין, יש הוכחה שחצי הנזק הינו חיוב ממון.

ודוחה הגמרא את הראיה:

לא נצרכא, זה שהמשנה אמרה שהניזק משתתף בתשלום הנזק, לא הוצרכה המשנה לומר שהוא

והגמרא מביאה מחלוקת אמוראים, שמשנתנו ראייה לכאורה לדעת אחד מהם:

איתמר: פלגא ניזקא, חצי נזק שמשלם שור תם שנגח

רב פפא אמר, ממונא. תשלום זה הינו חיוב ממון ואינו קנס, ואף אם יודה מעצמו יתחייב.

רב הונא בריה דרב יהושע אמר, קנסא. חיוב חצי נזק שמשלם שור תם הינו קנס, ואם יודה מעצמו יפטר, כדין מודה בקנס.⁽¹⁰⁾

והגמרא מבארת במה נחלקו:

רב פפא אמר ממונא, חיוב התם בחצי נזק הינו חיוב ממון, **קסבר, סתם שוורים לאו בחזקת שימור קיימן,** שאפילו שוורים תמים אינם שמורים אף לגבי נזקי הקרן, ויש חשש שיזיקו, ועל בעליהם לשומרם, ולכן אם לא שמרם ונגחו, **בדין הוא דבעי לשלומי כוליה,** לפי שורת הדין היה על בעל השור לשלם נזק שלם כיון שלא שמר את שורו העלול לנגוח, **ורחמנא הוא דחס עליה,** אלא שהתורה חסה עליו והפחיתה את חיובו לחצי נזק, **דאכתי לא אייעד תוריה,** כי עדיין לא הועד השור בשלש פעמים.⁽¹¹⁾

ואולם **רב הונא בריה דרב יהושע אמר קנסא,** חיוב התם בחצי נזק הינו קנס, **קסבר, סתם שוורים בחזקת שימור קיימי,** שוורים תמים נחשבים שמורים לגבי נזקי קרן, ואין לבעל השור לחשוש שמא יזיק שור.⁽¹²⁾ ולכן, אם שור תם נגח, **בדין הוא דלא לשלם כלל,** שורת הדין היא שבעל השור יהיה פטור, כי הוא לא היה צריך לחשוש ששורו התם

12. ומשמע דמעיקר הדין לא צריכים שמירה כלל, וכ"כ רש"י בסנהדרין ג א "ולא היה לבעלים לשומרו", וכן כתב רבנו חננאל "כלומר כשמורין הן, אינם צריכים שומר לשמן כי [הן בנין] תרבות ולא הזהירה התורה לשמור אלא המועד שנאמר ולא ישמרנו בעליו".

13. רש"י בכתובות. וראה בהערה קודמת. וצריך לומר, שהכוונה היא, שהתורה רצתה לזרוז להוסיף שמירה על מה שהשור שמור מטבעו.

ובעיקר הפלוגתא נתקשו המפרשים, האם נחלקו במציאות, וכתב החיד"א [בפני דוד] שאין מחלוקתם במציאות, כי לפי שניהם תם אינו נוגח כמו מועד, אלא שעל אותם פעמים מועטות שהוא נוגח, נחלקו אם השור נקרא שהוא בחזקת שימור, כיון שאינו רגיל לנגוח הרבה, או שהיות ומכל מקום הוא נוגח איזה פעמים, הוא אינו נחשב בחזקת שימור.

ולא חש להאריך ולדקדק בזה". ובתוס' תלמיד ר"ת כתב, "וא"ת ליתי מתרוייהו במה הצד, וי"ל דלא רצה תלמודא לדקדק בהא, ומדקדק יכול למצוא פירכא אכולהו".

10. על פי הגמרא בהמשך. ורש"י הזכיר אם מודה לפני שבאו עדים, והמפרשים תמדה למה הזכיר אופן של מודה ואח"כ באו עדים שהוא מחלוקת ולא נקט סתם שמודה בקנס.

וראה עוד ב"מאירי" שהביא בשם הראב"ד שקרן שונה משאר קנסות ואם הודה והניזק תפס לא מפקינן מיניה ראה שם.

11. התוס' בע"ב כתבו דלפי מאן דאמר דהוי ממונא הוי קרן אורחיה. ומה שחסה התורה עליו דוקא בקרן ולא בשן ורגל, דמכל מקום אין הויקו מצוי כל כך כמו שן ורגל [שיטמ"ק בשם רבי ישראל]. ויש שכתבו ליישב דגם בשן ורגל הקילו שפטור ברה"ר [ראה בתוס' הרא"ש כתובות מא ב].

דאכתי לא אייעד, כיון שעדיין לא נודע שור זה לשור נגחן, ולא התרו בבעליו שישמרנו. אבל **מועד**, שכבר נודע כשור נגחן, והתרו בבעליו שישמרנו, **אימא לא**, הייתי אומר שלא הקלה התורה על המזיק, ועליו לשלם את פחת הנבילה.

ואי אשמועינן מועד, אילו השמיעה המשנה דין זה רק לגבי שור מועד, היינו אומרים שדוקא בשור מועד הקילה התורה שלא ישלם המזיק את פחת הנבילה, **משום דקא משלם כוליה**, לפי שהמזיק משלם נזק שלם, ודי לו בהפסד זה, **אבל תם**, שהקילה התורה על המזיק שמשלם רק חצי נזק, **אימא לא**, הייתי אומר שלא הקילה עליו התורה בנוסף שלא ישלם את פחת הנבילה, **צריכא**, ⁽¹⁵⁾ לכן נצרכו שתי המשניות, להשמיענו שכך הוא הדין, הן בתם והן במועד.

והגמרא מנסה להביא ראיה נוספת מהמשנה לקמן:

תא שמע ראיה מהמשנה [לקמן טז ב]:

דתנן, **מה הוא החילוק בין שור תם שנגח למועד שנגח?**

שבעליו של **התם משלם** לניזק רק **חצי נזק**, ורק **מגופו** של השור המזיק. ובעליו של **המועד משלם** לניזק **נזק שלם**, ומשלם **מן העליה**, מן המעולה שבנכסיו.

ומדייקת הגמרא: **ואם איתא**, אם נכון הדבר שחצי נזק שמשלם תם הוא מטעם קנס, אם כן, **ליתני נמי הא**, תאמר המשנה גם חילוק זה, **שתם**, כיון שחיובו הוא מטעם קנס, **אינו משלם על פי הודאת עצמו**, כי מודה בקנס פטור, ואילו **מועד**, **משלם על פי עצמו**.

וכיון שהמשנה לא מזכירה חילוק זה, משמע שאף בתם הוא חיוב ממון, ומתחייב על פי עצמו.

מפסיד את חצי הנזק, **אלא** כונת המשנה היא **לפחת נבילה**, שגם בחצי נזק של קנס שהתורה זיכתה לו, יש לפעמים שהוא מפסיד, ואינו מקבל את כל החצי נזק, שאם נפחתו דמי הנבילה משעת מיתה ועד שעת התשלום, ההפסד הזה כולו הוא של הניזק בלבד.

כי בתשלום הנזק אנו שמים כמה היה שווה השור לפני הנזק וכמה היתה שווה הנבילה בשעת המיתה, ומשלם המזיק לניזק את המחצית מהסכום הזה. אבל אם נפחתו דמי הנבילה לאחר שעת המיתה ועד שעת התשלום, ההפסד הזה כולו הוא על חשבון הניזק, וזו היא השתתפותו של הניזק בתשלום.⁽¹⁴⁾

אך הגמרא מקשה על הדחיה:

וכי אפשר לומר שהמשנה באה ללמדנו דין **פחת נבילה?! הא הרי כבר תנא ליה רישא**, שנינו זאת כבר במשנה הקודמת, שדייקה לומר "חבתי בתשלומי נזק", ונתפרש בברייתא [לעיל ו ב]: **"תשלומי נזק"** שאמרה המשנה, הרי זה **מלמד שהבעלים מטפלין בנבילה**. שהנבילה נשארת ברשות הניזק, ועליו מוטל לטפל במכירתה. ולכן המזיק אינו משלם על מה שנפחת שוויה לאחר שעת מיתה. ואם כן, איך אפשר לומר שמשנתנו באה לומר את הדין שכבר נלמד במשנה הקודמת?

ומתרצת הגמרא: אכן, הן משנתנו והן המשנה הקודמת משמיעות את אותה הלכה, אלא, **חדא בתם**, ו**חדא במועד**. משנה אחת באה ללמד שכך הוא הדין בשור תם, והמשנה השניה באה ללמד שאף בשור מועד הדין כן.

וצריכא, ויש צורך בשתי המשניות ללמד גם לתם וגם למועד.

דאי אשמועינן תם, אילו השמיעה המשנה דין זה רק לגבי שור תם, היינו אומרים שדוקא בתם הקלה התורה שהמזיק לא ישלם את פחת הנבילה, **משום**

בשור תם.

15. על פי רש"י בכתובות.

16. יש להקשות שאם כן, לפי סברא זו יש להחמיר בקל ולהקל בחמור, ואין כן כל ק"ו שבתורה, ותירץ בשיטמ"ק דצריכותא עושין אף לסברא מעוטה ראה שם.

14. כן משמע **מרש"י ותוס'** שמדובר בשור תם, וכתבו התוס' שאע"ג שמעיקר הדין לא מגיעו גם חצי נזק, מכל מקום לאחר שזיכתה לו התורה חצי נזק, אם קיבל פחות נחשב שמשתתף בנזק, וראה עוד **ברשב"א**.

ולפי זה בהמשך שהגמרא מעמידה שמשנה אחת בתם ואחת במועד, הכוונה ש משנתנו בתם והמשנה הקודמת במועד, ואולם יש ראשונים שפירשו שמשנתנו מדברת במועד, כי אחרת לא נחשב שהניזק משתתף בנזק, והמשנה הקודמת

רבי יוסי הגלילי סובר ששור תם שהרג אדם בעליו משלמים חצי כופר, ולכן חילוק זה שתם משלם חצי כופר ומועד כופר שלם נכלל הוא כבר בחילוק שאמרה המשנה שתם משלם חצי נזק ומועד נזק שלם, ואין זה נחשב לשור.⁽²⁰⁾

והגמרא מנסה להביא ראיה נוספת ממשנה:

תא שמע ראיה מהמשנה בכתובות [מא א]: מי ^{טו-ב} שאומר: **המית שורי את פלוני** או שאומר: **המית שורי את שורו של פלוני!** — **הרי זה משלם על פי הודאת עצמו**, כופר ליורשי הנהרג, ותשלומי נזק לבעלי השור שנהרג.

מאי לאו, בתם, וכי המשנה לא מדברת בתם? ואם כן מוכח, שחצי נזק שמשלם התם הוא חיוב ממון, ומשלם על פי הודאתו.⁽²¹⁾

דוחה והגמרא: **לא**. המשנה לא מדברת בתם, אלא **במועד המשלם נזק שלם** וחיובו ממון.

והגמרא מקשה על הדחיה: **אבל בתם מאי**, מהו הדין? **הכא נמי דאין משלם על פי עצמו**, האם אכן לא ישלם על פי הודאתו כי חיובו הוא קנס?

אי הכי, אדתני סיפא, אם כך במקום שהמשנה בסופה בבואה להביא אופן של קנס תשמיע את דין האומר: **המית שורי את עבדו של פלוני**, שכיון שחיוב שלשים שקלים הוא קנס **אין משלם על פי עצמו**, **לפלוג וליתני בדידיה**, יכלה המשנה לחלק בדין של שור המזיק עצמו: **במה דברים אמורים** שהאומר המית שורי את שורו של פלוני חייב, דוקא

אך הגמרא דוחה את הראיה, כי אפשר לומר: **תנא, ושייר**. התנא מזכיר חלק מהחילוקים שיש בין תם למועד, וחלק מהם הוא שייר ולא הזכיר, ולכן אין ראיה מזה שלא הזכיר התנא חילוק זה.

אלא שתמחה הגמרא על הדחיה הזאת:

מאי שייר, דהאי שייר? מה שייר עוד התנא, עד שנאמר ששייר גם חילוק זה?⁽¹⁷⁾

עונה הגמרא: **שייר חצי כופר**, התנא שייר את החילוק לעניין תשלום כופר,⁽¹⁸⁾ שהרי מועד שהמית אדם משלמים בעליו כופר, ואילו תם שהרג אדם אין בעליו משלמים אפילו חצי כופר. וכיון ששייר חילוק זה, אפשר לומר ששייר גם את החילוק לעניין "משלם על פי עצמו".

אלא, שאם כן יקשה למאן דאמר "פלגא נזקא ממונא". כי לשיטתו אין את החילוק לעניין "משלם על פי עצמו", ונשאר אם כן רק החילוק לעניין כופר, ויקשה "מאי שייר דהאי שייר".

והגמרא באה ליישב זאת: **אי משום חצי כופר**, אם רצונך להוכיח שודאי שייר עוד חילוק משום שהתנא השמיט את החילוק בין תם למועד לעניין כופר, הרי אין זו הוכחה, **דלאו שוורא הוא**.

כי מה שלא הזכיר התנא את החילוק לעניין כופר, אין זה נחשב שייר, לפי שאפשר לומר, **הא מני**, משנתנו כדעת מי? כדעת **רבי יוסי הגלילי היא**, **דאמר**⁽¹⁹⁾ **תם משלם חצי כופר**.

17. כי אין דרך התנא לשייר חילוק אחד. ראה לעיל י ב הערה 8 ו-14.

18. שור מועד שהמית אדם בעליו משלמים כופר, וראה להלן מ א אם משלם דמי מזיק או דמי ניזק.

19. הראשונים נתקשו, היכן מצאנו שרבי יוסי הגלילי סובר כן, וכתב רש"י בכתובות, שלקמן ב א מצאנו שרבי אליעזר פוטר תם מכופר ודורש זאת מהפסוק "ובעל השור נקי", ואילו רבי יוסי דורש את הפסוק לזכר אחר, מזה הניחה הגמרא שסובר כך. והתוס' כתבו, שדברי הגמרא אינם בודאות אלא הכוונה שרק לשיטת רבי יוסי אפשר שמחייב בכופר, ואולם יתכן שפוטר מדרשה אחרת ופוטר גם בתם וגם במועד, ולכן בין אם מחייב אין זה שייר ובין אם פוטר. וראה עוד בחברותא על **התוס'**.

20. פירשנו על פי **התוס'**, כי לפרש כפשוטו, שזה שאמרה

הגמרא "אי משום כופר" וכו' בא לדחות את התירוץ ששייר נמי כופר, קשה, "וכי מוקים לה כרבי יוסי הגלילי כדי להקשות?" לכן פירשו, שהגמרא באה לתרץ למאן דאמר ממונא. וכן מובא בשיטמ"ק בשם **תוס' הרא"ש והראב"ד**.

ובתוס' הרא"ש מביא דרך אחרת בביאור הגמרא; "ורבנו שמחה פירש, דקושיא היא, והכי פירושו: אי משום חצי כופר, לאו שוורא הוא, דלא קחשיב אלא מידי דקא שייך בתם כמו במועד, אלא שחלוקים בדיניהם, כגון נזק וחצי נזק ומגופו ומעליה, האי חייב על פי עצמו, והאי חייב על פי עדים, אבל כופר — לאו שוורא הוא, כיון דלא שייך בתם כלל, לא חשיב ליה. ומשנה, הא מני רבי יוסי הגלילי, דשייך נמי בתם דמשלם חצי כופר. ואם כן, הוה לי למיתני שור משלם כופר שלם ותם חצי כופר". וראה בשיטמ"ק מה שמביא **הראב"ד** בשם אחד מרבנותא לתרץ.

21. ועל הריגת האדם משלם חצי כופר, והמשנה היא כרבי יוסי הגלילי.

פחות ממה שהזיק, הוי חיוב ממון. ומכאן ראייה למאן דאמר "פלגא נזקא ממונא".

והגמרא מסכימה עם הקושיא: **תיובתא!** אכן משנה זו היא תשובה ופירכא לשיטת האומר שחצי נזק הוא חיוב קנס.

אך להלכה מכריעה הגמרא: **והלכתא, פלגא נזקא קנסא.** ההלכה היא שחיוב חצי נזק הוא מדין קנס.

ותמהה הגמרא: **תיובתא והלכתא!?** הרי שיטה זו הופרכה מהמשנה, וכיצד יתכן שהלכה כמותה!?

ומשיבה הגמרא: **אין,** אכן כך היא ההלכה, על אף הפירכא מהמשנה, כי **טעמא מאי הוי תיובתא,** מהו הטעם שנפרכה שיטה זו, הרי זה **משום דלא קתני** שלא אמרה המשנה "כל שאינו משלם כמו שהזיק אינו משלם על פי עצמו", אולם אין זו פירכא גמורה, כי יש לומר, שהתנא לא אמר בלשון זו, כיון **דלא פסיקא ליה,** שלא יכול לומר כן בצורה מוחלטת, **כיון דאיכא,** שיש חיוב חצי נזק של **צרורות** [בהמה שהלכה והתיזה ברגליה צרורות, ושברו כלים], **דהלכתא גמירי ליה דממונא הוא,** שלמדנו מהלכה למשה מסיני שהוא חיוב ממון.⁽²³⁾ ועל נזק שאירע באופן הזה ישלם המזיק על פי הודאתו, **ומשום הכי לא קתני,** לכן לא אמרה המשנה "כל שאינו משלם כמו שהזיק".⁽²⁴⁾

והגמרא מבארת את ההלכות היוצאות מכך שחצי נזק הוא קנס:

והשתא, דאמרת פלגא נזקא קנסא, עתה שאמרת שחצי נזק של קרן הוא חיוב קנס ולא ממון, **האי כלבא דאכל אימרי,** כלב שחנק טלאים חיים, **ואכלם,**⁽²⁵⁾ **ושונרא דאכלא תרנגולא,** חתול שטרף תרנגול, **נזק משונה הוא,** ולכן הוא נחשב ל"קרן", ומשלם חצי נזק שהוא קנס, **ולא מגבינן בבבל,** ואין בית דין גובה תשלום זה בארץ בבל, כי אין דנים דיני קנסות אלא דיינים סמוכים,⁽²⁶⁾ ושם אין

בשור מועד. אבל בשור תם המשלם חצי נזק הוי קנס ואינו משלם על פי עצמו. ואם לא אמרה המשנה חילוק זה אלא הביאה ראייה לעניין עבד משמע שבין תם ובין מועד משלם על פי עצמו.

מתרצת הגמרא: **כולה במועד קמיירי,** המשנה מדברת בשור מועד, ומשמיע את החילוקים שיש בשור מועד. לכן לא חילקה בין תם למועד, אלא חיפשה לחלק במועד עצמו בין ממון לקנס.

והגמרא מביאה ראייה נוספת מסופה של המשנה הקודמת:

תא שמע: זה הכלל: כל המשלם יותר על מה שהזיק אינו משלם על פי עצמו, כל חיוב תשלום שחייבה התורה לשלם יותר ממה שהזיק,⁽²²⁾ הרי זה קנס ואינו משלם על פי הודאתו. **מאי לאו,** האם אין כוונת המשנה להשמיענו: **הא,** אבל אם משלם פחות ממה שהזיק משלם על פי עצמו. הרי לנו שחצי נזק הוא חיוב ממון.

דוחה הגמרא: **לא.** המשנה לא באה להשמיענו זאת. **אלא, הא,** אם חיוב התשלום הוא כמה שהזיק, **משלם על פי עצמו,** כי אין זה קנס.

והגמרא מקשה על הרחיה: **אבל המשלם פחות ממה שהזיק, מאי,** מה דינו? **הכי נמי דלא משלם,** וכי דינו הוא שאינו משלם על פי עצמו?

אי הכי, אדתני, הרי במקום שתאמר המשנה "זה הכלל, כל המשלם יותר על מה שהזיק אינו משלם על פי עצמו", **ליתני,** היה ראוי שתאמר המשנה "זה הכלל, כל שאינו משלם כמה שהזיק אינו משלם על פי עצמו", **דמשמע פחות ומשמע יותר,** כי כך היה משמע שבין כשמשלם פחות ובין כשמשלם יותר הוי קנס ואינו משלם על פי עצמו. וכיון שלא נקטה המשנה בלשון הזו, משמע שדוקא המשלם יותר ממה שהזיק הוי קנס. אבל המשלם

22. כגון תשלום כפל, ד' וה', מאה שקל של מוציא שם רע, וכיוצא בזה.

23. נחלקו הראשונים מה באה ההלכה למשה מסיני ללמד, ראה לעיל ג ב הערה 34.

24. ומה שהגמרא הסכימה מקודם עם הקושיא, "דלא עיונא הוא". רבנו חננאל.

25. רש"י כתובות מא ב.

26. א. ראה לעיל יד ב ובהערה 34.

ב. **מרש"י** לקמן [בג א] מוכח, שחייב לשלם על אכילת האימרי חצי נזק. אבל **הרא"ש** [בדף יט ב] תמה על זה, וסבר שאמנם על הריגת הכבש הוא חייב רק חצי נזק, כי זה משונה, אבל על האכילה של הנבילה חייב נזק שלם כדן שן, אם היתה האכילה ברשות הניזק, ואם ברה"ר, משלם מה שנהנית, לפי שהאכילה אינה שינוי, ואף שההתחלה היתה בשינוי, אבל עתה משנתנבלה ואכלה, אין זה שינוי. ואת שיטת רש"י תירצו

דיינים סמוכים. (27)

ללכת לדון עמו. ואי לא אזיל, ואם המזיק אינו הולך עמו, משמתינן ליה, מנדים אותו. (31)

מוסיפה הגמרא: **ובין כך ובין כך**, בין שרוצה הניזק, בעל הטלאים והתרנגול, ללכת לדון בארץ ישראל, בין אם לא תבע זאת, (32) **משמתינן ליה** מנדים אותו את בעל הכלב והחתול שהזיקו **עד דמסלק הזיקא** עד שיהרגם. (33) ודין זה שאסור להשאיר ברשותו חיה מזיקה נלמד מדינו של רבי נתן.

דתניא בבבלי: רבי נתן אומר, מנין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו, ואל יעמיד סולם רעוע בתוך ביתו? תלמוד לומר [דברים כב ח]: "ולא תשים דמים בביתך". ולכן מנדים אותו עד שיהרגם. (34)

והני מילי, דבר זה שאמרנו שהוא משונה ונחשב לקרן, היינו **ברברבי**, כשהכלב והחתול טרפו טלאים או תרנגולים גדולים. (28) **אבל בזוטרי**, אם טרפו קטנים, **אורחיה הוא**, זהו דרכם, ונחשב כ"שן", המשלם נזק שלם, וגובים תשלום זה גם בבבל. (29)

ואף שאין גובין חצי נזק בבבל, **אי תפס הניזק את ממון המזיק, לא מפקינן מיניה**, אין מוציאים זאת ממנו. (30)

ואי לא תפס, רק אמר לבית דין: קבעו לי זימנא דאזילא לארעא דישראל, קבעו זמן שילך עמי המזיק לארץ ישראל לדון לפני דיינים סמוכים, **קבעינן ליה**, קובעים לו זמן, ומחייבים את המזיק

האחרונים, שסבר כי מדובר כאן שלא הרג הכבש ואחר כך אכלו, אלא אכלו בבת אחת מחיים, שגם האכילה היא שינוי. והיש"ש חולק וסובר, כיון שההתחלה היתה בשינוי, הרי גם האכילה שלאחריו נחשבת כשינוי, וגם עליה משלם רק חצי נזק.

27. **התוס'** מבארים, שדין זה הוא רק למאן דאמר פלגא נזקא קנסא, אבל למאן דאמר פלגא נזקא ממונא, קרן נחשב לאורחיה, וממילא אין מהיכן לחייב הכלב שאכל אימרי ועשה נזק משונה, ראה שם.

28. כך פירש רש"י לפי הגירסא שלפנינו. ואמנם לפי הגירסא בכתובות משמע שרק לגבי התרנגול נאמר שהיה גדול [וראה בשו"ע סימן שצ"א].

29. אף שמעיקר הדין בכל דיני ממונות צריך שיהיו הדיינים סמוכים, תקנו חכמים שהדיינים ידונו בזה בשליחות הסמוכים [ראה לקמן פד ב].

30. א. התוס' הביאו בשם ר"ת שהתפיסה מהני רק אם תופס את המזיק עצמו. ובטעם הדבר כתב, כי אחרת יתפוס כל אשר למזיק, ולא ידונו אותו כי אין דנים דיני קנס. והרא"ש נחלק, כי ודאי ידונו על יתר סכום הנזק שעליו להחזיר. וראה מה שכתבנו בהערות על התוס' שלפי המבואר **בתוס' הרא"ש** מודה כאן הרא"ש שמהני רק תפיסת המזיק, כי תם גובה מגופו.

ב. כתב הרא"ש בשם הרמ"ה, דהא דתפס לא מפקינן מיניה, היינו דוקא אם תפס כשיעור נזק, אבל אם תפס יותר משיעור נזק, כגון שתפס עבור תשלומי כפל ודו"ה, מפקינן מיניה. כי עשו חכמים תקנה לניזק רק לגבי הקרן, שלא יפסיד ממון, אבל שירוויח ממון של אחרים, לא תקנו לו.

והרא"ש נחלק עליו, וכתב שלא תקנתא היא, אלא דינא הוא, כי מדאורייתא הוא חייב לו לשלם את נזקו, אלא שאין לו דיין בבבל שיכפנו ליתן לו, ובכל כהאי גונא עביד איניש דינא לנפשיה, ואין מוציאים מידי התופס עד שישלם לו המזיק

את כל מה שהוא מחויב לו מדאורייתא.

וביאר האחרונים את דעת הרמ"ה, שהוא סובר שאין אדם חייב בקנס עד שבית דין יחייבוהו, ואפילו לצאת ידי שמים אינו חייב לפני שחייבוהו בית דין. כי רק בדיני ממונות אנו אומרים "לא איברו סהדי אלא לשיקרא", שאין צורך בעדות העדים ובפסק דין על פיהם אלא רק כדי לברר את האמת, אבל בחיובי קנס, אין החיוב מתחיל אלא משעה שבית דין יחייבוהו, ולכן גם לא תועיל תפיסה בקנס מעיקר הדין, כיון שאין עדיין חיוב, ורק תקנה הוא שתקנו חכמים שתועיל תפיסה בקנס. וכן משמע בתוס' שהוא תקנה.

ובדעת הרא"ש, יש שכתבו, שהוא סובר שהחיוב חל בשעת עשיית הנזק [ראה בשו"ת נחלת דוד סימן טו].

ויש שכתבו, שגם הרא"ש סובר שבקנס לא מתחייב קודם שיפסקו בית דין, אך יסודו הוא משום שיכול להודות בקנס ולהיפטר, וחוב שיכול להיפטר ממנו בהודאתו הרי הוא כמי שאינו. ולכן, בזמן הזה, שאין בי"ד סמוכים שיכול להודות בפניהם ולהיפטר, וכמו שכתב הרא"ש שלא מועילה הודאה אלא בפני בי"ד סמוכים [ונחלקו בדין זה הרמב"ן והראב"ד], לכן זוכה מיד בחיוב הקנס [ראה קהילות יעקב סימן טו]. וראה עוד בקובץ שיעורים ח"ב סימן יג.

31. המנודה יש עליו דיני הרחקות רבים, ראה במסכת מועד קטן.

וכתבו הראשונים [כאן ובכתובות] דהיום דאין סמוכים גם בא"י, תקנו הגאונים שמנדים את המזיק אם לא יפייס את הניזק בסכום הגון כראות עיני הדיינים.

32. על פי רש"י כתובות שם.

33. רש"י. ואם קשור בשרשראות של ברזל ראה לקמן טז ב תד"ה רבי אלעזר, ולקמן פ ב ד"ה מותר, ובשו"ע סימן ת"ט.

34. משמע בגמרא, שאפילו כלב שאכל טלה פעם אחת, יש להורגו. שהרי כיון שהוא משלם חצי נזק, משמע שמדובר בתם. ומקשה הרא"ש, אם כן, היאך משכחת שור מועד,